

Stare pasme prašičev

v Sloveniji po zgodovinskih virih do leta 1945 (II. del)

IZUMRLE PASME PRAŠIČEV V SLOVENIJI

Poleg pasme krškopoljski (črnopasasti) prašič so v strokovnem slovstvu iz prve polovice prejšnjega stoletja omenjene še podobne, danes izgubljene pasme: gorenjski črnolisasti (črnopikasti) prašič, štajerski črni prašič in solčavski črni prašič.

Poskus zootehniške karakterizacije gorenjskega črnolisastega (črnopikastega) prašiča

O gorenjskem črnolisastem prašiču je v strokovnem čtvetu več objav, podatkov in tudi slikovno gradivo.

Nastanek, razvoj in poimenovanje pasme
 Radovljški živinorejski odbor (Suštič, 1926) je pri preskrbovanju področja z dobri mi merjasci izsledil v posameznih rejah na radovljškem in kamniškem področju nekaj značilnih živali te pasme. Po njegovem mnenju je ta gorenjska pasma prašičev nastala z oplemenjevanjem navadnih podeželskih prašičev, ki so jih imenovali tudi domači kranjski prašiči, kranjski podeželski prašiči, kasneje tudi kranjski žlahtni prašiči ali domači požlahtnjeni prašiči, z jorkširci in deloma s heševci, ki so bili križanci med nemškimi pasmami in jorkširo. Enako pišeta tudi Domovina (Gorenjski ..., 1926) in Kmetski list (Gorenjski ..., 1926). V Kmetovalcu (Nekaj o ..., 1911) je neznani avtor zapisal: »S pričetkom domače reje prašičev se je zaplodila pri nas na Kranjskem posebna prašičja pasma. Podlaga te pasme so bili deloma domači, največ pa hrvaško-

-ogrski plemenski prašiči, ki so se polagoma prekrižali s prašiči žlahtnejših pasem zlasti z veliko belo angleško pasmo.«

Ilc (1934) je povezoval nastanek gorenjskega črnolisastega prašiča s krškopoljskimi prašiči. Trdil je, da so to pasmo prevzeli Gorenjci, ki so nato intenzivno delali na njeni selekciji. To posredno potrjuje tudi Oblak (1938), ki je zapisal, da je bilo v tistem času na področju Krškega še mnogo domačih t. i. črno pasastih prašičev. Dolenjska je zalagala z mladiči druge kraje, kjer se niso toliko ukvarjali s prašičerejo, zlasti Gorenjsko. To trditev je pred tem omenjal tudi že Suštič (1926), ko je trdil, da je na to pasmo znatno vplival tudi krškopoljski prašič.

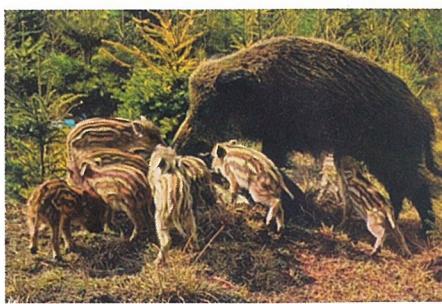
Pomemben je tudi zapis v Gospodarju (Gorenjski ..., 1926), ko je anonimni avtor, enako kot Suštič (1926), sporočal, da so se prašiči ob malo boljši rejji naglo razvili in rasli, se uspešno pitali, dali »izborno« meso (šunkel), bili odporni proti boleznim in tudi proti vremenskim neprilikam na planinski paši. Cvenkel (1926) je na osnovi svojih praktičnih izkušenj podpiral reje gorenjskega črnolisastega prašiča. Med drugim je zapisal in zagotavljal, da so ti prašiči prinesli v svinjake posestnikov in kočarjev srečo. Suštič (1926) je spodbujal širitev in rabo te pasme, ker je »hasnovita« (koristna), »nerazvajena« (skromna) in odporna. Radovljški živinorejski odbor je načrtno spodbujal reje te pasme tako, da je dal od odbranih svinj vzrediti čim več merjascev, ki so jih dodelili svojim pripustnim postajam. V letu 1925/26 je tako oskrbelo z merjasci te pasme kar 17 postaj in načrtovali so še širjenje. Zanimivo je tudi, da so črnopikaste prašiče s področja Kamnika načrtno parili s črnolisastimi

prašiči s področja Radovljice. Suštič (1932) je zapisal: »V srezu se goji beli, močno oplemenjeni podeželski tip prašičev. V zadnjih letih se je pričel uveljavljati oplemenjeni črnopasasti prašič starega kranjskega izvora. To pleme združuje vse lastnosti z ozirom na potrebe malega in srednjega kmeta. Isto je priporočljivo povsod, kjer je prašičereja usmerjena le za domače malokmečke potrebe. Črnopasasti prašič se hitro razvija, je čvrstih, a ne debelih kosti, odličen za meso šunko (gnjat), a nič manj za slanino (38 do 45 %). Pleme je odporno, mirno, skromno in rodovitno.« Kakovost prašičev je bila širše poznana in Slovenec (Korošci ..., 1936) je poročal o obisku Korošcev na vzornem prašičerejskem središču za črnopasastega gorenjskega prašiča na veleposestvu gospoda Burgerja v Smledniku.

Le nekaj let kasneje je Oblak (1939) zapisal, da so domačega črnopasastega prašiča, ki je bil še nekaj let prej na Gorenjskem precej razširjen, priljubljen in celo v modi, pričeli vedno bolj opuščati. Glavni vzrok je iskal v tem, da se je ta prašič zaradi premajhnega rejskega okoliša verjetno degeneriral, ker je prišlo do parjenja v sorodstvu. Napovedoval je, da se prav zaradi tega ta pasma ne bo več mogla dolgo obdržati.

V virih najdemo naslednja poimenovanja pasme:

- gorenjski črnolisasti prašič,
- gorenjski črnopikasti prašič,
- črnopasasta prašičja pasma,
- gorenjska črnopasasta prašičja pasma,
- oplemenjeni črnopasasti prašič starega kranjskega izvora,
- črnolisasti tip gorenjskih prašičev,
- domača črnopasasta svinja,

Evropska divja svinja s pujski
 Fotografija kupljena na boljšem sejmu
 1. 12. 2013.

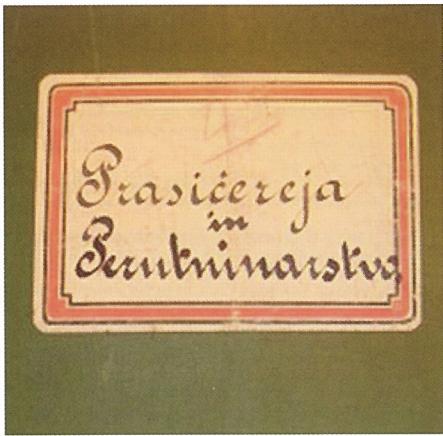
(Lastnik fotografije: prof. dr. Andrej Šalehar)

Krškopoljska svinja s pujski (Foto: prof.
 dr. Andrej Šalehar)

Krškopoljska svinja s pujski (Foto: prof.
 dr. Andrej Šalehar)

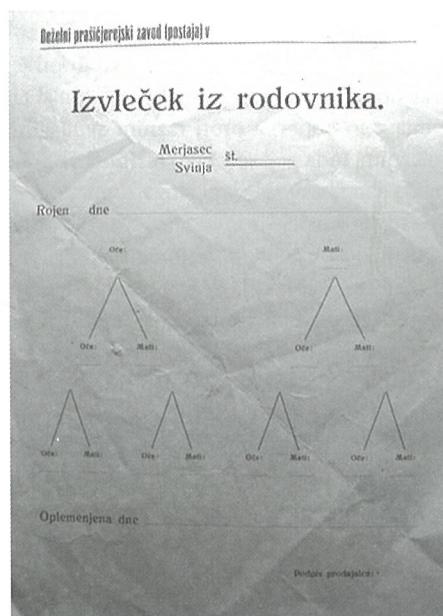

Zvezek Prašičereja in Perutninarstvo (SI AS 533, podružnica 1914-20-31)

- prašiči črno-belo lisastega ali črnopikatsega tipa,
 - gorenjski podeželski tip prašičev.

Izgled gorenjskega črnopasastega prašiča je mogoče razbrati tudi na fotografijah, ki so objavljene v številnih virih. – npr. v članku v reviji Kmečka žena (Wernig, 1939). Nekaj let prej je Sušić (1926) opisal značilnosti zunanjosti prašičev te pasme. Ocenil je, da imajo živali »dolг život, dolgi, ohlapno viseči uhlji ter črnolisasta oziroma črnopikasta barva. Živali niso debelih a tudi ne prefinih kosti, pač pa čvrstih kosti.« Na slikah se prašiči razlikujejo po razporeditvi barve.

V revijah Slovenski gospodar (Naši kmetovalci ..., 1929), Kmetovalec (Fr.K. Zlet ..., 1929) in Domoljub (Vsalojetna ..., 1929) so pisali o ogledih tujih kmetijskih sejmov in so

Obrazec rodovnika – kupljeno na
boljem sejmu (2008) – lastnik prof. dr.
Andrej Šalehar

				Bravilis in column	Potts	
				name	name	no.
1		W. Miller's fancy	Robertson	Robertson		1
2		T. G. Smith's fancy	Eppie 12	Eppie 12		1-32
3		Mr. T. Smith's fancy	Mallard	Mallard		1-50
4		Mr. L. Lewis' fancy	Hector's yellow	Hector's yellow		1-52
5		Mr. L. Lewis' fancy	Vel. Malabar	Malabar		1-58
6		Mr. L. Lewis' fancy	Mississippi			1-55
7	144	Mr. L. Lewis' fancy	A. L. Loveland	Lava		1-42
8	120	Mr. L. Lewis' fancy	Sodolene et	Robinson		1-47

Zvezek Prašičereja (SI AS 533, podružnice 1914-20-31)

na njih opazili razstavljene prašiče, ki so bili zelo podobni gorenjskim prašičem.

Morfološke in gospodarske lastnosti

O telesnih merah v virih ni podatkov. Posredno jih lahko približno ocenimo iz slikovnega gradiva in podatkov o telesni masi. Sušić (1926) je zapisal, da pujski dosežejo ob 8-tedenskem sesanju od 16 do 18 kg. Povprečna telesna masa eno leto starega kastrata je znašala okrog 150 kg, starejši pitani prasiči pa so tehtali tudi nad 300 kg. V Kmetovalcu (Lep uspeh ..., 1929) je bil objavljen kratek sestavek pod naslovom »Lep uspeh pitanja«, v katerem smo našli tudi fotografijo, prikazano na sliki 5. Pitanca sta v povprečju priraščala okrog pol kilograma na dan. V zapisu je bilo tudi navedeno, da je ob zakolu prvi prasič dal 93,5 kg špeha in masti, torej 42 % celotne mase, in drugi 111,5 kg

ali 47 % skupne mase. To priča, da so bili takratni prasiči zamaščeni. Gospodar (1931) je v članku »Živalsko čudo na trgu v Kranju« omenjal zakol 401 kg težkega plemenskega merjasca gorenske črno-pasaste pasme.

Suštič (1926) je navajal, da so bile plemenitne svinje zelo mirne, nerazvajene, plodne in mlečne. Za velikost gnezda je zapisal podatke le Cvenkel (1926) in omenjal, da so svinje po parjenju z merjasci gorenjske črnolisiaste pasme dale že v prvem gnezdu 10 do 13 pujskov. Gomišček (1930) je ocenjeval, da so prašiči na Gorenjskem boljši kot prašiči na Dolenjskem. Sicer je bilo takrat tudi na Gorenjskem še mnogo prašičev, ki so bili črnolisasti.

Kakovost (finost, izbornost) mesa kranjskih podeželskih prašičev je omenjal že Suštič (1926) in ob tem poudarjal tudi sloves kranjske klobase, ki temelji na mesu domače podeželske pasme. Pri tem je opozarjal

Živinoreja

na nevarnost za kakovost mesa pri vnosu pasme jorkšir in je svetoval, da bi se morala domača pasma v pretežnem delu tudi ohraniti. Pogosto je bila poudarjena zelo velika odpornost in še posebej proti kužnim boleznim. V Kmetovalcu je neznani avtor (Nekaj o ..., 1911) posredno pojasnil to značilnost prašičev te pasme takole: »Vsaka pasma živine je vsekakor stvor svoje rodne pokrajine; pasmo narede namreč talne in podnebne razmere njenega doma v zvezi s kakovostjo njegovega kmetijstva in običajne reje. Za nas je požlahtnjen in utrjen domač prašič najboljša žival.«

Razprava

Za boljše razumevanje nastanka gorenjskega črnolisastega prašiča je treba upoštevati, da je kranjska kmetijska družba po letu 1868 pospeševala prašičerejo z načrtnim širjenjem takrat najmodernejših angleških pasem prašičev in je bila dobro razvita trgovina s hrvaškimi prašiči. Zaradi pogostih izbruuhov bolezni, še posebej prašičje kuge, je bil promet s prašiči večkrat omejen in v letih po prvi svetovni vojni je bila Gorenjska pomemben trg za dolenjsko prašičerejo, kjer je bila razširjena reja krškopoljskega prašiča. Pri nastanku gorenjskega črnolisastega prašiča so tako verjetno sodelovale različne

Letač za prašičjo razstavo v Novem mestu 22. 10. 1894
(SI AS 533, P12 – prašičereja)

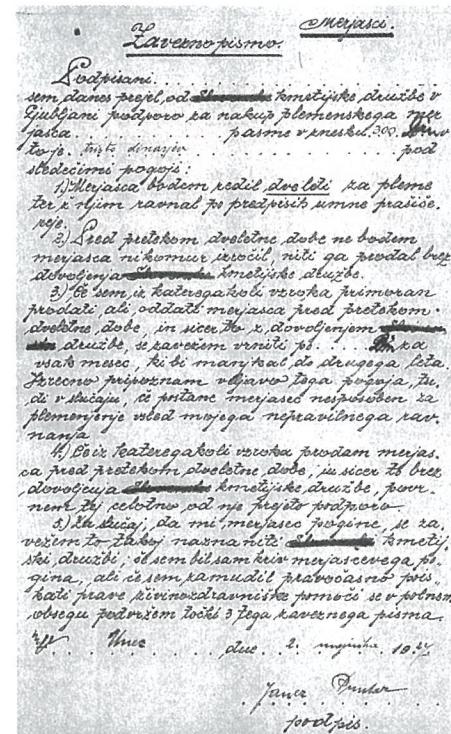
takratne pasme: avtohton kranjski prašiči, hrvaški prašiči, heševci, angleške pasme (posebej jorkšir) in tudi krškopoljski prašiči. V kakšnem razmerju so sodelovale posamezne pasme, ni mogoče ugotoviti. Lahko pa trdimo, da niso avtohtone prašiče v celoti pretapljali z jorkširom, ker so hoteli ohraniti kakovost mesa. Tudi oskrba prašičev na Gorenjskem ni bila ustrezna za zahtevnejše angleške prašiče.

Gorenjski črnolisasti prašič je bil mesnatomastnega tipa. Bil je dobro rasten s sorazmerno veliko zmogljivostjo rasti in je imel kakovostno meso. Poudarjena je njegova odpornost in skromnost do pogojev reje. Podobno ocenjujemo prašiče naše avtohtone pasme krškopoljski prašič.

Podrobnejših podatkov o posameznih gospodarskih lastnostih ni, ker jih v tistem času še niso spremljali, merili in vodili. Prav tako ni bilo vpeljano označevanje prašičev in niso vodili rodovniških knjig. Tako je bilo praktično onemogočeno vodenje porekla in preprečevanje parjenja v sorodstvu, kar je slabo vplivalo na razvoj pasme. Prav tako so bile zahteve trga po mesnatih prašičih vse večje in opuščanje reje je bilo neizbežno. Pasma je bila izgubljena.

Poskus zootehniške karakterizacije solčavskega črnega (črnopasastega) prašiča

O solčavskem črnem prašiču je v strokovnem gradivu malo zapisanega. Navedene so samo splošne in skope informacije. Wenko (1940) je v članku »Živinoreja v Solčavi« poročal: »V Solčavi najdemo še tudi prvo-

Zavezno pismo. Merjasci. Unec 1927
(SI AS 533, škatla Podružnice 1914 – 20 - 31)

tno domačo svinjo naših krajev, ki je črne barve in se pase vse poletje po visokih planinah. Tudi ta je trdna in ne pozna bolezni.« Pasmo solčavski prašič naj bi Wenko (cit. Oblak, 1938) omenjal že prej. Poleg odpornosti je izpostavil še dobro kakovost za rejo. Za tega prašiča je bilo značilno, da ga živinozdravniki niso cepili niti proti rdečici, ker so menili, da je to popolnoma nepotrebno. Oblak (1938) je razširjenost pasme označil kot kritično, čeprav je izpostavil tudi odpornost živali. Predstavil jo je z besedami: »Da imamo črno solčavsko svinjo mi je prav dobro znano. Znano mi je tudi, da je ta svinja zelo odporna proti raznim svinjskim boleznim, toda goji se v tako majhnem obsegu, da skoro ne pride v poštev.«

Deset let kasneje je Ovsenik (1948) še pisal o pasmi, ki pa je bila že zelo ogrožena zaradi majhnega območja reje in zahtev takratnega trga po bolj izenačeni ponudbi prašičev modernejših, belih pasem. Zapisal je: »Kakor je na Gorenjskem dolgo časa vzdržala črnopasasta domača svinja, se v solčavski okolici drži še tudi črnopasasta solčavska pasma, ki je tudi črnopasasta in je dobra za rejo, trdnega zdravja ter zelo odporna proti boleznim, celo proti rdečici jo ni treba cepiti. Radi malega okoliša in razmer pa bo gotovo izginila na korist enotnih pasem, kar zahteva novejši čas, ki hoče na trgu belo blago, kar izpodriva črnopasastega.« Iz njegovega besedila lahko izluščimo, da je ta pasma v

D&J
HEVSKA
OPREMA

Cvetka Drobne s.p.
Sestrže 67a
2322 Majšperk
tel.: +386 (0)41 712 738

Obiščite nas na našem razstavnem prostoru na sejmu v Komendi

Vlado Jurc
tel.: +386 (0)41 748 720
e-mail: dj.hlevskaoprema@gmail.com
www.hlevska-oprema.webs.com

Najdete nas tudi na Facebooku:
D J Hlevska oprema

Živinoreja

manjšem obsegu še preživelu drugo svetovno vojno. Novak (1970) je povzel, da je v 19. stoletju obstajal tudi solčavski črni prašič, ki je bil »dober« in zelo odporen proti raznim boleznim.

Pasma je bila izgubljena.

Poskus zootehniške karakterizacije štajerskega črnega prašiča

Tudi o štajerskem črnem prašiču so v virih le skromni podatki. Zanimiv zapis o reji prašičev je objavljen leta v Annalen der kaiserl. königl. Landwirtschafts-Gesellschaft in Laibach (Kurze Beschreibung ..., 1822), od koder povzemamo: »Zaradi pomanjkanja primernih pašnikov praktično nobeden ne vzreja prašičev, ampak kupijo spomladni ali poleti eno- do dvoletne prašiče, katere deloma priženejo iz Štajerske, večino pa iz Hrvaške in potem spitajo. Pri tem je dana hrvaškim belim prednost pred štajerskimi črnimi prašiči, ker se ti hitreje zamastijo in imajo več slanine, čeprav imajo slednji občutno bolj nežno meso in slanino.« Hlubek je v svojih delih (Hlubek, 1846 in Hlubek, 1860) pisal, da so na spodnjem Štajerskem, kjer je bila prašičereja dobro razvita, pogosto redili črnega prašiča, dolgega, z visečimi ušesi in podobnega italijanskim pasmam. V Kmetovalcu (Nekaj o reji ..., 1888) je bilo zapisano, da so domači prašiči sloveli daleč okoli, da so imeli fino meso in okusen špeh. Po vnosu tujih pasem so pričakovali izboljšanje priteje in nagovarjali rejce za rejo domačih plemenskih prašičev. Najbolj so hvalili štajerske svinjske gnjati, ki so imele tudi višjo ceno. V skriptih Posebna živinoreja, ki jih je izdala Specialna mlekarska šola Škofja Loka (verjetno v letih 1927–1939), je zapisano, da je bil na Štajerskem razširjen štajerski beli prašič. Novak (1970) pa je trdil, da so na Štajerskem do sredine 19. stoletja redili prašiča šiška, kakršen je živel še v Bosni.

Tudi ta pasma je bila izgubljena.

ZAKLJUČKI

Prvotne, izgubljene, pretopljeni pasme prašičev v Sloveniji so v literarnih virih običajno zapisane kot domači, naravni, navadni, kranjski, črni, štajerski oz. dolenjski prašiči in podobno.

S pričetkom reje prašičev na Kranjskem se je razvila domača pasma prašičev. Podlaga

te pasme so bili deloma domači, največ pa hrvaško-madžarski prašiči, ki so bili postopoma pretopljeni s prašiči žlahtnejših pasem, zlasti s pasmo angleški veliki beli prašič (jorkšir). Domača pasma prašičev je bila odporna, imela je visoke noge, raven rilec in močan hrbet. Prašiči so bili skromni in neobčutljivi na mraz.

Pri nastanku gorenjskega črnolislastega prašiča so verjetno sodelovale različne pasme: avtohtonki kranjski prašiči, hrvaški prašiči, heševci, angleške pasme (posebej jorkšir) in tudi krškopoljski prašiči. V kakšnem razmerju so sodelovale posamezne pasme, ni mogoče ugotoviti. Niso pa avtohtone prašiče v celoti pretapljalni z jorkširom, ker so hoteli ohraniti kakovost mesa in raven reje prašičev na Gorenjskem ni ustrezala zahtevnejšim angleškim prašičem. Gorenjski črnolislasti prašič je bil mesnato-mastnega tipa. Bil je dobro rasten s sorazmerno veliko zmogljivostjo rasti in je imel kakovostno meso.

O pasmi solčavski črni prašič so znani le skromni zapisi. Bila je skromna in zelo odporna na bolezni. Uporabljali so jo na manjšem območju in zato je bila že dalj časa

ogrožena. O posameznih živalih te pasme so poročali še po drugi svetovni vojni, a je pasma izumrla.

Tudi o pasmi štajerski črni prašič so le skromni zapisi. Prašiči so bili veliki, z visečimi uhlji, črne barve in so imeli kakovostno meso. Pasma je bila izgubljena.

Poudarjena je odpornost in skromnost do pogojev reje pri domačih pasmah prašičev. Zahteve trga po mesnatih prašičih so bile vse večje in opuščanje teh pasem je bilo neizbeno. Na območju Slovenije je preživila samo pasma krškopoljski prašič.

Uporabljena literatura je razvidna v knjigi: Šalehar, Andrej, Žan Lotrič, Metka, Bojkovski, Danijela. Razvoj pasem domačih živali v Sloveniji. Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, 2012, 194 strani (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-BJL-VFUX5> – 12. 2. 2013).

**Zasluzni prof. dr. Andrej Šalehar,
dr. Metka Žan Lotrič,
prof. dr. Milena Kovač
Univerza v Ljubljani, Biotehniška
fakulteta, Oddelek za zootehniko, 1230
Domžale**

GEA Farm Technologies
WestfaliaSurge

GEA Molža & Hlajenje
Montaža

GEA Servis & Higiena
Svetovanje

GEA Hlevska oprema
Projektiranje

Vabimo vas, da nas obiščete na spomladanskem sejmu v Komendi od 10.-13.4. 2014

Feniks d.o.o.
Francetova 6, 2380 Slovenj Gradec
Tel.: 02/88 41 619, www.feniks-gea.si

mešalni voz/odjemalcil silaže

- voz z/brez lastnega odvzema
- odjemalci silaže - kocke

www.senk.si

napajalni avtomati telet

- preprosta vzreja od nekaj do 120 telet naenkrat

www.senk.si

ROBOT JOZTECH za čiščenje rešetk in blatnih hodnikov

- BVL mešalni vozovi/odjemalci silaže
 - FÖRSTER napajalni avtomati za teleta
 - KRAIBURG gumijaste podloge za ležišča živali
 - elektronske tehnlike
 - WILE merilniki vlažnosti zrnja in lesne biomase
 - INSENTEC molzni robot za dve kravi hkrati
 - bema krtače za dvorišča, ceste
 - Kipor dvoriščni traktor
- www.senk.si
- SENK**